

АНОТАЦІЯ

Перегняк І.В. Формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом у навчальних центрах Державної прикордонної служби України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – освітні, педагогічні науки. – Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Ізмаїл, 2022.

У дисертації розв'язано наукове завдання щодо формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом у процесі навчання у навчальних центрах Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ). На сучасному етапі розвитку вітчизняної педагогіки проблема професійної підготовки військовослужбовців різних категорій досліджують чимало науковців. Проте проблематика формування правової компетентності у військовослужбовців за контрактом у навчальних центрах прикордонного відомства ще не була предметом спеціального наукового дослідження.

У дисертаційному дослідженні розкрито авторське розуміння правової компетентності військовослужбовця за контрактом ДПСУ та її базові параметри (критерії, показники діагностування). Конструкт «правова компетентність військовослужбовця за контрактом ДПСУ» трактуємо як його професійно важливе інтегроване утворення, систему знань категорій права, своїх прав та обов'язків, умінь їх активно відстоювати й захищати, навичок і вмінь використовувати наявні юридичні механізми для захисту прав і інтересів держави та громадян на державному кордоні, цінностей і мотивів правової культури, що проявляється у відповідальній поведінці і забезпечує результативну взаємодію з особами, які перетинають державний кордон.

Правова компетентність військовослужбовців за контрактом ДПСУ містить у собі такі складові, що характеризують їх як професіоналів: правові знання, законослухняну позицію, позитивний соціально-правовий досвід,

професійно важливі уміння, самооцінку та контроль, домінуючі цінності та мотиви професійної діяльності; осмисленість професійної діяльності.

Основними критеріями діагностування сформованості правової компетентності військовослужбовців за контрактом ДПСУ є знаннево-регулювальний, особистісно-іміджевий, діяльнісно-комунікативний і рефлексивний (суб'єктний).

Знаннево-регулювальний критерій дає можливість з'ясувати рівні засвоєння військовослужбовцями за контрактом правових знань: розуміння сутності, змісту, цілей і завдань правозастосовної діяльності; знання ефективного виконання обов'язків за посадою; обізнаність із методами та способами виконання обов'язків.

Особистісно-іміджевий – визначає наявність професійно важливих та особистісних якостей, які впливають на результативність професійної діяльності. Показниками цього критерію є професійно важливі і необхідні для професійної діяльності якості; усвідомлення значущості своєї діяльності; прагнення до підвищення рівня правової компетентності, самовдосконалення та саморозвитку.

Діяльнісно-комунікативний – розкриває здатність використовувати професійно важливі знання під час реалізації правозастосовних функцій у процесі професійної діяльності. Показниками цього критерію є професійні правозастосовні уміння; оволодіння методами, способами і досвідом самостійного розв'язання фахових завдань.

Рефлексивний – визначає здатність військовослужбовця осмислити передумови, закономірності і механізми власної професійної діяльності, соціального та індивідуального способу існування. Він передбачає об'єктивне самооцінювання власних дій у процесі цілеспрямованої професійної діяльності, що дає можливість виокремити складові успіху або виявити причини невдачі своєї діяльності.

Визначено рівні сформованості правової компетентності військовослужбовців за контрактом ДПСУ – високий, достатній, базовий і

допустимий. Результат оцінювання за відповідним компонентом у діапазоні 10-12 балів відповідає високому рівню сформованості правової компетентності військовослужбовців за контрактом, у діапазоні 7-9 – достатньому, у діапазоні 4-6 – базовому та у діапазоні 1-3 – допустимому.

Визначено й теоретично обґрунтовано такі педагогічні умови формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом у навчальних центрах ДПСУ:

професійна підготовка військовослужбовців на засадах компетентнісного підходу з урахуванням моделі сучасного військовослужбовця за контрактом ДПСУ;

регулярний моніторинг якості фахової підготовки військовослужбовців за контрактом відповідно до вимог професійної діяльності;

інтеграція змістових модулів правових дисциплін і дисциплін за фахом, де системостворювальною є роль елективних курсів;

активізація професійного самовдосконалення військовослужбовців шляхом педагогічного керівництва цим процесом;

забезпечення інформаційно-розвивального освітнього середовища через комплексне використання дидактичних ресурсів інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування правової компетентності у військовослужбовців за контрактом у навчальних центрах Державної прикордонної служби України (професійна підготовка військовослужбовці на засадах компетентнісного підходу з урахуванням моделі сучасного військовослужбовця за контрактом ДПСУ; регулярний моніторинг якості фахової підготовки військовослужбовців за контрактом відповідно до вимог професійної діяльності; інтеграція змістових модулів правових дисциплін та дисциплін за фахом, де системостворювальною є роль елективних курсів; активізація професійного самовдосконалення військовослужбовців шляхом педагогічного керівництва цим процесом;

забезпечення інформаційно-розвивального освітнього середовища через комплексне використання дидактичних ресурсів ІКТ);

спроектовано професійно орієнтовану модель формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом, яка спрямована на оволодіння сукупністю загальних теоретичних знань і практичних навичок у галузі права;

вдосконалено: структурно-компонентний склад поняття «правова компетентність військовослужбовців за контрактом Державної прикордонної служби України» (пізнавальний, мотиваційно-ціннісний, функціональний та комунікаційний компоненти) і критеріальний підхід (знаннево-регулювальний, діяльнісно-комунікативний, особистісно-іміджевий і рефлексивний) шляхом наповнення їх відповідним змістом; визначено показники критеріїв діагностування сформованості правової компетентності у військовослужбовців за контрактом та схарактеризовано її рівні сформованості (високий, достатній, базовий і допустимий);

дістали подальшого розвитку методичні аспекти професійної підготовки військовослужбовців за контрактом у Державній прикордонній службі України; зокрема, з цією метою розроблено Проект універсальної посадової інструкції фахівця морського та кінологічного профілю, що розширило їх знання та набуття вмінь від суто профільних до правоохоронних функцій;

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що зміст, форми і методи формування правової компетентності у військовослужбовців за контрактом, передбачені обґрунтованими у дослідженні педагогічними умовами, втілено в практику роботи навчальних центрів ДПСУ; створено «Тренажери з адміністративно-юрисдикційної діяльності» для виконання окремих операцій з адміністративно-юрисдикційної діяльності, за допомогою якого курсанти вивчають не тільки теоретичні аспекти, а й виконують практичні завдання (вирішують службові ситуації); «Тренажер з навігації» для вивчення курсантами навчального

центру Морської охорони міжнародних нормативно-правових документів з питань судноплавства; навчально-методичне забезпечення – елективні курси «Правоохоронна діяльність (моряк)» та «Правоохоронна діяльність (кінолог)», що інтегрували в собі низку інших дисциплін. Ці педагогічні інструменти запроваджено в навчальному процесі під час викладання курсу «Правова підготовка» у Навчальному центрі Морської охорони та Кінологічному навчальному центрі.

Матеріали дослідження можуть бути використані в освітньому процесі у навчальних центрах, при підготовці й перепідготовці персоналу ДПСУ в системі курсів підвищення кваліфікації, при створенні програм, методичних посібників і рекомендацій для офіцерів, які працюють із військовослужбовцями за контрактом.

На основі аналізу теоретичних джерел і нормативних документів визначено компоненти, критерії та показники сформованості правової компетентності військовослужбовців за контрактом навчальних центрів ДПСУ у процесі професійної підготовки. З урахуванням цих результатів розроблено логіку й методику експериментального дослідження, метою якого було дослідження впливу педагогічних умов на процес формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом.

Результати дослідно-експериментальної роботи, метою якої було перевірити ефективність обґрунтованих педагогічних умов, вказують на те, що висунуту гіпотезу дослідження підтверджено. Порівняльний аналіз рівнів сформованості правової компетентності військовослужбовців за контрактом – курсантів у контрольних (далі – КГ) та експериментальних групах (далі – ЕГ) до та після формувального етапу експерименту свідчить про те, що кількість курсантів ЕГ із високим рівнем сформованості правової компетентності є набагато більшою, ніж у КГ. Водночас кількість курсантів з низьким рівнем сформованості правових знань, умінь і навичок в ЕГ менше, ніж у КГ. При цьому розподіл курсантів КГ та ЕГ за рівнями сформованості правової компетентності за особистісно-іміджевим, знаннево-регулювальним, діяльнісно-комунікативним і рефлексивним критеріями відрізняються між

собою на рівні статистичної значущості $p \leq 0,05$, тобто надійність оцінок не менша ніж 95 %. Статистичну достовірність отриманих результатів доведено за допомогою Т-критерію Вілкоксона. Отримані результати свідчать про те, що підвищення рівня сформованості правової компетентності курсантів в ЕГ на відміну від КГ відбулось саме в результаті впровадження у фахову підготовку обґрунтованих і реалізованих педагогічних умов та передбачених ними педагогічних форм, методів і засобів її формування.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективними напрямками подальших розвідок можна вважати з'ясування ролі інформальної освіти в аспекті компетентного застосування нових інформаційних технологій у процесі розвитку правової компетентності військовослужбовців у навчальних центрах, розроблення системи підготовки військовослужбовців за контрактом на основі визначення базових професійних компетенцій прикордонників.

Ключові слова: педагогічні умови, правова компетентність, військовослужбовці за контрактом (курсанти), професійна підготовка, формування, освітній процес, інтерактивні методи навчання, Державна прикордонна служба України, Навчальний центр морської охорони, Кінологічний навчальний центр.

ABSTRACT

Perehniak I.V. Formation of legal competence of the contracted servicemen at the training centers of the State Border Guard Service of Ukraine. – The Qualification Scientific Work as a manuscript.

Thesis for obtaining the Doctor of Philosophy Degree in Specialty 011 Educational, Pedagogical Sciences. – Izmail State University of Humanities, Izmail, 2022.

This dissertation investigates the problem of forming legal competence of the contracted servicemen during the training at the training centers of the State Border Guard Service of Ukraine (SBGSU). At the current stage of development of national Pedagogy, a great number of researchers are studying the professional training of

servicemen of various categories. However, the problem of the formation of legal competence of contracted military personnel at the training centers of Ukrainian Border Agency has not been the subject of special research yet.

The dissertation study has revealed the author's understanding of the phenomenon of legal competence of contracted serviceman of the SBGSU and its basic characteristics (criteria, diagnostics indicators). The concept «legal competence of a serviceman under the SBGS contract» is interpreted as a professionally significant integrated property of a person that is based on the system of knowledge of legal categories, his rights and duties, the ability to actively defend and protect them, the skills to use available legal mechanisms to protect the rights and interests of the state and citizens at the state border, the values and motives of legal culture. It is manifested in a responsible behavior and ensures an effective interaction with people crossing the state border.

The legal competence of the contracted servicemen of the SBGS consists of the following components which characterize a person: legal knowledge, legal position, positive social and legal experience, professionally important skills, self-assessment and control, motives and sense of professional activity.

The main criteria for forming legal competence of the contracted servicemen of SBGS are knowledge-regulatory, personal image-building, activity-communicative and reflexive-competent.

The *knowledge-regulatory criterion* characterizes the level of legal knowledge acquired by the contract servicemen: their comprehension of the essence, contents, goals and tasks of the law enforcement activity; their ability to effectively perform the duties for the position; their awareness of the methods and ways of performing duties.

The *personal image-building criterion* is defined by the professionally important personal qualities that influence the result of the professional activity. The indicators of this criterion are professionally important and necessary for professional activities, awareness of the significance of their activities; aspiration to raise the level of legal competence, self-improvement and self-development.

The activity-communicative criterion is revealed in the ability to use professionally important knowledge during the implementation of law and order functions. The indicators of this criterion are professional law enforcement skills; mastery of methods, techniques and experience of self-directed execution of professional tasks.

The reflexive-competent criterion is defined by the ability of a serviceman to comprehend the conditions, regularities and mechanisms of his own professional activity, social and individual way of living. It provides for an objective assessment of his own actions in the process of purposeful professional self-development, which makes it possible to identify the components of success or to identify the causes of failure of one's activity.

According to these criteria, the levels of legal competence of the contracted servicemen at the SBGS training centers were determined as high, sufficient, basic and acceptable. The evaluation by the corresponding criteria in the range of 10-12 points corresponds to a high level of legal competence of servicemen under contract, in the range 7-9 - sufficient, in the range 4-6 - basic, and in the range 1-3 - admissible.

The following pedagogical conditions for forming legal competence of the contracted servicemen at the training centers of the SBGSU were motivated by:

professional training of the servicemen on the basis of a competence-based approach, taking into account the model of a modern serviceman under contract of the SBGSU;

regular monitoring of the quality of professional training of contracted servicemen in accordance with the requirements of their professional activity;

integration of the content modules of legal disciplines and disciplines in the specialty, where the role of elective courses is system-forming;

activation of professional self-improvement of the servicemen through pedagogical guidance of this process;

providing informative and developmental educational environment through the integrated use of didactic information communicative technologies (ICT) resources.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that:

for the first time the pedagogical conditions of forming legal competence of contracted servicemen at the training centers of the State Border Guard Service of Ukraine are substantiated, namely: the professional training of the servicemen on the basis of a competence approach, taking into account the model of a modern serviceman under contract of the SBGSU; regular monitoring of the quality of training of military contracted servicemen in accordance with the requirements of professional activity; integration of content modules of legal disciplines and disciplines in the field, where the role of elective courses is systematically established; active promotion of professional self-improvement of servicemen by pedagogical management of this process; support of informative and developmental educational environment through the integrated use of didactic ICT resources;

a professionally oriented model of forming legal competence of contracted servicemen was implemented, which is aimed at mastering general theoretical knowledge and practical skills in the field of law;

there were improved: the structural-component composition of the notion «legal competence of contracted servicemen of the State Border Guard Service of Ukraine» (cognitive, motivational-value, functional and communication components) and criterial approach (knowledge-regulatory, activity-communicative, personal and image, and reflexive) by filling them with the appropriate content, the indicators were determined and the levels of legal competence of the military servicemen under the contract were characterized (high, sufficient, basic and acceptable);

further development was given to: methodological aspects of professional training of servicemen under contract in the Border Guard Service of Ukraine; the Draft of the universal job description of the specialist of a maritime and cynological profile was developed, that expanded their knowledge and acquiring skills from purely profile to law enforcement functions;

The practical significance of the results of the study is that the content, forms and methods of legal competence formation of contracted servicemen,

provided by substantiated pedagogical conditions in the study, are implemented in the practice of SBGSU training centers activities; it has been developed "Simulators of administrative and jurisdictional activities" to perform certain operations of administrative and jurisdictional activities, where cadets study not only theoretical aspects, but also perform practical tasks (solve business situations); "Navigation simulator" for cadets studying of international legal documents on shipping at the Marine Guard Training Center; educational and methodological support - elective courses "Law enforcement (sailor)" and "Law enforcement (canine)", which are integrated with a number of other disciplines. These pedagogical tools were introduced in the educational process during the teaching of the course "Legal Training" at the Marine Guard Training Center and the Canine Training Center.

The research materials can be used in the educational process in training centers and retraining of SBGSU staff, in the system of advanced training courses, in creating programs, manuals and recommendations for officers working with contracted servicemen.

Based on the analysis of the theoretical sources and normative documents, the components, criteria and indicators of the forming legal competence of contracted servicemen of SBGSU training centers in the process of professional training were determined. Taking into account these results, the logic and methodology of experimental research were developed, the purpose of which was to study the influence of the pedagogical conditions on the process of forming legal competence of servicemen under contract.

The results of the experimental work, which aimed to test the effectiveness of substantiated pedagogical conditions, indicate that the hypothesis of the study was confirmed. A comparative analysis of the levels of forming legal competence of contracted servicemen - cadets in control groups (CG) and experimental groups (EG) before and after the formative stage of the experiment shows that the number of cadets - participants in EG - with a high level of legal competence is much greater than the number of cadets with the same level in CG.

At the same time, the number of cadets with a low level of legal knowledge, skills and abilities in EG is less than in CG. At the same time, the distribution of CG and EG cadets according to the levels of forming legal competence according to personal personal and image, knowledge-regulatory, activity-communicative, reflexive-competent criteria differ in the level of statistical significance $p \leq 0,05$, that is the reliability of assessments is not less than 95%. The statistical reliability of the obtained results was proved using the Wilcoxon T-test. The obtained results indicate that the increase in the level of forming legal competence of cadets in EG in contrast to CG occurred as a result of the introduction into professional training a number of reasonable pedagogical conditions and their provided pedagogical forms, methods and tools.

The study does not cover all aspects of the research problem. Perspective approaches of further research include clarifying the role of informal education in terms of competent application of new information technologies in the development of legal competence of the servicemen in training centers, the development of a system of training contracted servicemen based on defining basic professional competencies of border guards.

Key words: pedagogical conditions, legal competence of contracted servicemen (cadets), professional training, formation, educational process, interactive methods of study, State Border Guard Service of Ukraine, Marine Guard Training Center, Canine Training Center.